Zabiiaka Iryna, CSc.,
Kyiv National Taras Shevchenko University

IRONY IN THE SONNET IN THE 2ND PART OF THE 20TH CENTURY: G. SAPGIR AND J. ANDRUHOVYCH

The article deals with two sonnets by Russian and Ukrainian writers from the second half of the twentieth century, that are constructed as the ironic ones. Their adequacies to the norms of sonnet canon and the authors' digression from the canon are analyzed. It is emphasized that the subject and problem of the genre are still present, although the ironic interpretation is intensified. Irony often occurs precisely because of the mismatch of form and content (language, style, punctuation, prosody).

Key words: *sonnet, irony, postmodernism, canon, form and content.*

УДК 821.161.2: Забужко

Задорожна О. С., к. філол. н.,
КНУ імені Тараса Шевченка

«ФЕМІНІСТСЬКА» ПОЕТИКА ТВОРІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

У статті розглядаються особливості «феміністської поетики» у творах Оксани Забужко. Досліджено образ жінки та ознаки індивідуального стилю жіночого письма Оксани Забужко (на прикладі творів «Сестро, сестро», «Я, Мілена», «Польові дослідження з українського сексу», «Інопланетянка»).

Ключові слова*: Оксана Забужко, жінка, фемінізм, поетика, Україна, емансипація, рівність, постмодернізм.*

Оксана Забужко має своєрідне художнє мислення, заглиблене у внутрішній світ людини. Вона перша з сучасних жінок-письменниць досліджує психо-інтимний світ українських жінок. Проза авторки гостропроблемна й тематично різноманітна. Працюючи над художнім втіленням образів персонажів своїх творів, письменниця використовує усе багатство української мови, спираючись на широкий масив художніх форм традиційної поетики та конструюючи індивідуальні творчі прийоми. Усе це складає унікальність й неповторність художнього стилю Оксани Забужко.

За виразом В. Скуратівського, "Оксана Забужко не схожа на колег", вона має індивідуальні прийоми «ліричного наближення до обраних художником

предметів. Відповідно всі табу, ті чи інші умовності, раніше літературним цехом укладені, “голосні” чи й “мовчазні”, відкидаються» [2, с. 11].

Оксана Забужко є одним із найяскравіших представників постмодернізму – це визначає усі формальні ознаки її творчості. У творах письменниці можна побачити не лише надбання постмодернізму як художнього напряму, а і його недоліки. Концептуальною основою поетики Оксани Забужко є фемінізм, філософізм і національне бачення історії.

Фемінізм у її творах розкривається через художні прийоми, які підкреслюють емансипацію жінки. Героїня Оксани Забужко – це, перш за все, яскрава, вільна, емансипована жінка, що діє в експериментальних обставинах, вона певною мірою самодостатня в професійному й інтелектуальному плані й утверджує себе в сучасному світі як незалежна особистість («Польові дослідження з українського сексу», «Я, Мілена», «Інопланетянка» тощо).

Героїням творів Оксани Забужко властива тонка душевна організація, складність внутрішнього світу, вимогливість до себе й оточення. Письменниця змальовує жінку у складному переплетенні духовного й тілесного компонентів її особистості. При цьому авторка не обмежує себе у виборі літературних засобів експлікації тілесного. Це стосується і тематики, і лексики її творів. Базова авторська концепція підходу до жінки як до істоти тілесної – ніколи не притлумлювати сексуальність своїх героїнь.

Філософізм у творах Оксани Забужко проявляє себе яскраво й масштабно, особливо в таких великих літературних формах, як історико-культурна праця “Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій” та роман “Музей покинутих секретів”. Публіцистика письменниці “Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х” також відображає ґрунтовну філософську освіту авторки, яка вільно оперує складними понятійними категоріями філософії, соціології, етики й естетики, релігієзнавства тощо. Оксана Забужко розкривається також як літератор-дослідник, і цей дослідницький підхід виявляється в колосальному обсязі першоджерел, які вона використовує при написанні своїх творів. Як дослідник авторка ретельно аналізує історичний та соціальний виміри, у яких діють її герої, не боїться висувати нові гіпотези, які не завжди відображають традиційні погляди на зображені події.

Національне бачення історії виявляється в тому, що головні героїні є українками, перш за все, за світовідчуттям та всі події української історії пропускають крізь своє серце, що, як правило, підсилює напругу внутрішнього конфлікту та надає філософської спрямованості усім творам Оксани Забужко.

У творах письменниці зображені жінки-інтелектуалки, неординарно мислячі особистості, наділені гострим критичним розумом, для яких характерним є багатство духовного та емоційного світу. Властива риса героїнь

авторки – це любов до читання, глибока обізнаність із класичною і сучасною світовою літературами.

Оксана Забужко в залежності від жанрових та сюжетних особливостей твору користується стандартними поетичними прийомами (алізії, епітети, метафори, метонімія, порівняння) та створює свою оригінальну палітру поетичних засобів. При цьому кожному конкретному твору притаманний унікальний підхід у виборі поетичних форм.

Для авторки характерні ознаки поетики фемінного письма, оскільки в центрі уваги письменниці, незалежно від історичної та хронологічної проекції твору, перебуває образ жінки. Н. Зборовська акцентує увагу на особливостях фемінного письма Оксани Забужко: «Розспівна інтонація ритмізованої прози, повтор звертання (“сестро, сестро”), раптовий перехід до прямої мови, метафоричний епітет “кришталево-співуча нота” і навіть просторіччя (“бабські посиденьки”) разом творять картину ідеальної жіночої комунікації, абсолютної розкутості, відкритості душ одна перед одною. У такому образі яскраво проступають риси феміністичної мрії, з її „пафосом сестринства і жіночої взаємодопомоги”» [5, с. 131]. Оксана Забужко має ґрунтовну філософську та гуманітарну підготовку, що підвищує багатоаспектну складність її творів. Читач повинен мати достатній рівень освіти та бажання розібратись у складних питаннях, які письменниця порушує у своїх творах.

Нараційній структурі творів авторки властиві структурні особливості сучасної постмодерної української літератури. Оксана Забужко створює захоплюючий сюжетно-композиційний твір, користуючись іноді доволі складним ракурсом нарації, що зрештою відповідає припустимим принципам поетики постмодерних текстів.

Письменниця часто дає авторську оцінку сучасним та історичним подіям, спираючись при цьому на доступні їй документальні, архівні матеріали, листи, спогади тощо. При цьому свої авторські рефлексії вона формує у вигляді об’ємних посилань, які, з одного боку, ускладнюють читачеві стеження за сюжетною лінією, з другого, дають йому додатковий фактичний матеріал, який має самостійну цінність та відкриває нові обрії для читацького уявлення. Тобто ми бачимо два окремих нараційних потоки: сюжетна лінія у вигляді авторських художніх образів та потік фактологічних, історичних і біографічних відомостей. Це особливо характерно для художньо-публіцистичних творів письменниці. Такі твори, як “Notre D’am de Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”, “Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х”, треба радше вивчати, досліджувати, ніж просто читати.

Оксана Забужко ретельно підходить до вибору загальної концепції своїх творів (есеїв, повістей, оповідань, романів тощо). Вона прагне концептуально

оформити та розглянути складні суспільні й морально-етичні питання. При цьому використовує символіку, лексику та образні прийоми, які відрізняються від загальновизнаних. Вибір цих художніх прийомів не випадковий, а вмотивований художньо-моральними принципами письменниці, до них вона дає пояснення в деяких зі своїх інтерв'ю та на зустрічах із читачами (питання моралі, культури, літератури, історії тощо).

Значний обсяг матеріалу, охоплений у творах Оксани Забужко, витворює безліч різноманітних тем та сюжетів. Тому іноді жанр твору можна визначити як синтетичний. Створюючи загальну художню концепцію твору, авторка надає належну увагу, подеколи аж надмірну, деталям.

Для того, щоб зрозуміти собі принципи художньої нарації жіночої долі в прозі Оксани Забужко, треба мати уявлення про таке явище, як фемінізм та позицію письменниці щодо фемінізму: «… фемінізм на сьогодні теоретично й історично розвиненіший, ніж усе ще порівняно "молода" критика колоніалізму, й диспонує вже готовими для вивчення моделями (втім, на моє переконання, культурна дискримінація жінок є лиш частковим проявом колоніалізму в найширшому, філософському значенні терміна …» [4, с. 157].

У прозі Оксани Забужко завжди присутні екзистенційно-філософські мотиви. Проблема самотності і спроба подолати "відчуження" розв'язується своєрідно.

Письменниця використовує всю палітру сучасної української мови, яка з максимальною яскравістю підкреслює індивідуальні особливості її героїнь. Ось, наприклад, як змальовано голос головної героїні в повісті "Я, Мілена": «Таким голосом, як у Мілени, можна було звечора скидати уряди й парламенти, а вранці ласкаво повертати їх на робочі місця, і то без жодного спротиву виборців: він, голос, мінився, ряхтів, вигравав, нагусав і через край переливався всіма можливими кольорами й відтінками, від тепло-шоколадного грудного інтиму до металічного, з притиском на "с", зміїного посвисту …» [2, с. 126]. Саме образне зображення голосу стає засобом характеротворення в прозі письменниці.

Поетикальні особливості прозових творів Оксани Забужко відображають особливості її творчого методу. Письменниці цікаво писати від першої особи. Для мовотворчості Оксани Забужко характерним є створення неологізмів, широке використання діалектизмів залежно від конкретики твору. Діалектизми, вжиті відповідно регіональної структури, завжди вмотивовані та органічно вписуються у тканину твору.

Для поетики письменниці характерні поетикальні прийоми, притаманні категоріям психоаналізу.

Для характеристики персонажів Оксана Забужко широко використовує монологи та діалоги дійових осіб, які відображають сюжетну унікальність твору,

соціальну приналежність героя чи героїв та їх ставлення до навколишнього світу: “ … Я кажу, що вони мене нажухали, от що! … То чому ти не подаси в суд? … Який суд, ти смієшся? ...” [2, с. 137]. Лінгвістичний спектр діалогів визначається статтю героїв та їх емоційним станом у конкретному моменті. Це може бути лірика, філософські роздуми, реагування на конкретну життєву ситуацію тощо. Крім того, можна виокремити лінгвістичний спектр самої авторки, що найбільш яскраво виявляється в її публіцистичних творах.

Для поетики Оксани Забужко характерний такий художній прийом, як креолізованість. Як зазначає Т. Гундорова, “креолізованість тексту виявляється в тому, як проза чергується з вкрапленням поетичних строф, цитат, англомовних фраз, культурологічних відступів, курсивів, виділень, латинських та кириличних знаків, що й творить відчуття різнорідності, яке формує та утримує вкрай відверта й пристрасна оповідь героїні” [1, с. 108].

Письменниця застосовує художній прийом “опозиції” – протиставлення та порівняння літературних персонажів за їх соціальним станом, духовним розвитком (аристократ – хам), статтю й національною приналежністю та ін. від сюжету.

При аналізі поетики Оксани Забужко необхідно враховувати соціокультурні та психологічні особливості авторки – як жінки, як філософа, як громадянки України, а також риси характеру літературного персонажа.

Поетика Оксани Забужко як у художніх, так і в публіцистичних текстах, несе на собі відчутний вплив антитоталітарної спрямованості творів. Авторка рефлексує з приводу тоталітарного минулого України. Для характеристики соціальної структури суспільства за часів Радянського Союзу письменниця використовує народнорозмовні назви реалій соціалістичного способу життя, слова та вирази, які вживалися в ту добу. Авторка переосмислює цю термінологію з нових суспільно-історичних позицій і коментує її крізь призму власної індивідуальності, акцентує увагу читача на негативних ознаках тоталітаризму.

Створюючи мовну характеристику персонажів-представників НКВС та КДБ та для типізації характерів представників різних верств суспільства Оксана Забужко використовує прийом лінгвістичного протиставлення мов (української – російській) як відображення протистояння “колонізатора” (Росія) – “колонії” (Україна).

Іноді письменниця будує фразу за фонетичними нормами російської мови, але графічно відображає її за нормами української мови: “… бувалим бабиськом із російської глибинки, – чєм мужика-то удєржіш, коль давать не станєш? ...” [2, 135]. Це створює додатковий художній ефект найчастіше іронічного відтінку.

Для реального відтворення професійної атмосфери, у якій працює тележурналістка Мілена, Оксана Забужко використовує як професійний сленг, так і нормативну професійну термінологію: “В мене текст заставки на завтра не готовий …” [2, с. 135].

Деякі художні прийоми письменниця використовує неодноразово, в кількох повістях, наприклад, прийом обрамлення: «Композиційний прийом обрамлення, який Оксана Забужко використала вже в повісті „Інопланетянка”, де повторювалися перше й останнє речення, наявний і в повісті „Я, Мілена” (з єдиною відмінністю, що тут „кільце” створюють назва й останнє словосполучення). Таким художнім засобом виражено самототожність жінки, з якої остаточно вийнято душу – самототожність як тілесність» [6, с. 34].

Особливості “феміністської” поетики Оксани Забужко в тому, що вони відображають унікальність жіночого світогляду, особливість духовного світу жінки, специфіку жіночої натури, емоційність, підвищену емпатію: “ … той чоловік був з тих, хто взагалі кепсько уявляє, що робити з жіночими грудьми, окрім хіба як ущипнути крізь одежу …” [3, с. 53].

Індивідуальному стилю жіночого письма Оксани Забужко властиві автобіографічність авторської розповіді, психологізм в аналізі свідомості й підсвідомості героїв, феміністична інтерпретація сюжетних ліній твору. Для висловлювання авторської позиції та прояснення світоглядних позицій героїв авторка використовує такі форми, як монолог – авторський та від імені персонажа, діалог – у формі розмови двох персонажів, різновидність діалогу – “авто-діалог”, у якому письменниця або її герой розмовляє з самим собою (“Я, Мілена”), та комбінацію монологу й діалогу, коли авторка переключається з монологу на діалог чи навпаки.

“Феміністські” особливості поетики Оксани Забужко відображають особливості жіночого інтелекту, організації внутрішнього світу жінки. При цьому письменниця користується прийомом сповідальності, за допомогою якого розкриває глибини жіночої душі. Для зображення внутрішнього світу чоловіків та жінок Оксана Забужко користується окремими лексичними групами, які відображають феміністичне ставлення авторки до чоловіків та відрізняються від лінгвістичної структури творів письменників-чоловіків. Для поетики Оксани Забужко характерні спостережливість, увага до подробиць, деталей, тонкий і майстерний аналіз внутрішнього світу жінки.

У залежності від психологічного типу жіночого образу Оксана Забужко підбирає поетикальні засоби, які відображають сутнісні характеристики жінок: жінка-аристократка Леся Українка (“Notre Dam d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”); жінка-романтик Рада (“Інопланетянка”);

жінки-феміністки, що живуть за законами свого часу, Мілена (“Я, Мілена”) та Оксана (“Польові дослідження з українського сексу”).

Унікальним для зображення інтимного життя героїнь Оксани Забужко є проекція національного на інтимне (“Польові дослідження з українського сексу”). Це знаходить відображення у виборі поетикальних прийомів.

Вибираючи художні прийоми зображення інтимного життя героїв в усій його різноманітності, письменниця спирається на окремі автобіографічні моменти й персональний досвід, що надає її нарації яскравості.

Для публіцистичної прози Оксани Забужко характерна цитатність; письменниця вільно володіє декількома іноземними мовами, тому цитує авторів, роботи яких не були перекладені на українську мову.

Отже, творчість Оксани Забужко віддзеркалює сучасні актуальні проблеми гендерно-феміністичної, екзистенційно-філософської, історико-національної, культурної, релігійно-філософської, морально-етичної та суспільно-політичної спрямованості.

Вивчення творчості письменниці дає можливість пізнати світовідчуття та художнє мислення авторки й визначити її внесок у мистецьку ситуацію постмодернізму в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн // Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 264 с.
2. Забужко О. Сестро, сестро. Повісті та оповідання / Оксана Забужко. –К. : Факт, 2003. – 240 с.
3. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2003. – 176 с.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса : вибрана есеїстика 90-х. / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2001 . – 340 с.
5. Зборовська Н. В. Феміністичні роздуми : на карнавалі мертвих поцілунків / Н. Зборовська, М. Ільницька. – Л. : Літопис, 1999. – 336 с.
6. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ століття (феміністичний аспект) : Монографія / С. О. Філоненко // Ніжин: ТОВ ВЦ “Аспект-Поліграф”, – 2006. – 156 с.

Задорожная Е. С., к. филол. н.,
КНУ имени Тараса Шевченко

«ФЕМИНИСТСКАЯ» ПОЭТИКА ПРОИЗВЕДЕНИЙ ОКСАНЫ ЗАБУЖКО

В статье рассматриваются особенности «феминистской поэтики» в произведениях Оксаны Забужко. Исследовано образ женщины и признаки индивидуального стиля женского письма Оксаны Забужко (на примере произведений «Сестра, сестра», «Я, Милена», «Полевые исследования украинского секса», «Инопланетянка».

Ключевые слова*: Оксана Забужко, женщина, феминизм, поэтика, Украина, эмансипация, равенство, постмодернизм.*

Zadorozhna O.*,* Candidate of Science in Filology,
Head of language training department
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
International faculty

“FEMENIST POETICS” OF OKSANA ZABUZHKO ARTWORKS

The article discusses the features of «feminist poetics» in the works of Oksana Zabuzhko.

The image of a Woman and the signes of individual writings style of Oksana Zabuzhko have been investigated (on the examples of the works «Sister, sister», «It`s Me, Mylena», «Fieldwork in Ukrainian Sex», «The Alien woman».)

Key words: *Oksana Zabuzhko, woman, feminism, poetics, Ukraine, emancipation, equality, postmodernism.*

УДК 821.161.2-32:165.642

Зелена Ю., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПСИХОЛОГІЗМУ В ОПОВІДНІЙ МАНЕРІ ГАННИ БАРВІНОК ТА МАРКА ВОВЧКА (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ГАННИ БАРВІНОК «ХАТНЄ ЛИХО» ТА МАРКА ВОВЧКА «КОЗАЧКА»)

Статтю присвячено аналізу оповідання «Хатнє лихо» Ганни Барвінок та «Козачка» Марка Вовчка. Досліджено особливості художнього психологізму